

## KİTAP DEĞERLENDİRME / BOOK REVIEW

**ALİ ŞÜKRÜ BEY: HÜRRİYET UĞRUNA 39 YIL**, Necmettin Alkan- Uğur Üçüncü (Haz.) Trabzon Büyükşehir Belediyesi, İstanbul 2015, 330 s. ISBN: 978-605-4925-49-0

*Veysel USTA\**

Ali Şükrü Bey, Cumhuriyet tarihimizin en çok tartışılan simalarından biridir. Onun parlamento hayatı da tıpkı yaşamı gibi kısa sürmüş, Trabzon mebusu olarak seçildiği Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı İstanbul’un işgalinden sonra kapatıldığı için kısa bir süre; 23 Nisan 1920’de açılan I. TBMM’de ise öldüğü 27 Mart 1923 tarihine kadar görev yapabilmıştır.

*Nev’i şahsına münhasır* bir şahsiyet olan Ali Şükrü Bey etrafında süregelen tartışmaların iki temel kaynağı olduğu düşünülmektedir. Bunlardan birincisi, onun I. TBMM’deki muhalefetin, sözünü esirgemeyen en ateşli temsilcilerinden biri, hatta en önde geleni olmasıdır. İkincisi ise milletvekili iken bir suikasta kurban gitmesi ve bu durumun TBMM’de Lozan görüşmelerinin tartışıldığı ve Ali Şükrü Bey’in de bu tartışmalar sırasında Lozan Heyeti’ne yönelik şiddetli eleştiriler yönelttiği günlere rastlamasıdır.

Hiç kuşku yok ki Ali Şükrü Bey’in Milli Mücadele sürecini yöneten ve askeri aşamasını başarıyla sonuçlandıran I. TBMM’nin, yeni Türk devletinin geleceğinin belirlenmeye çalışıldığı bir dönemde Trabzon Milletvekili sıfatını taşımaktayken öldürülmesi, Cumhuriyet tarihi tartışmalarında adının sıklıkla gündeme getirilmesini de beraberinde getirmektedir. Bu nedenle vakıa, adli olmaktan çok siyasi bir mesele olarak tartışılmakta, kendilerini “*muhaliif*” olarak tanımlayan kesimler pozisyon alırlarken konularını Ali Şükrü Bey’in muhalifliği ile özdeşleştirmektedirler. Kuşkusuz bu konuların, söz konusu tartışmaların belli bir veriye ulaşmaktan çok tarafların görüşlerinde direnerek karşı tarafa kabul ettirme çabasıyla sonuçlanmaktadır.

Cumhuriyet tarihimizin en çok tartışılan kişisi olan Ali Şükrü Bey’in ölümü meselesi, daha çok sözlü tarih programlarına konu olmuş, yazılı eser

\* Okt. KTÜ, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü, TRABZON. veyselusta61@gmail.com

bağlamında az sayıda çalışma yayımlanmıştır. Bu durumun başlıca nedenini, onun yalnızca “*muhalif bir siyasi figür*” olarak ele alınması ve bütüncül bir değerlendirmeden çok ölümü üzerinde odaklanmak ve buradan hareketle yeni bir *cumhuriyet tarihi paradigması* oluşturma çabalarından kaynaklanmaktadır. Başka bir ifadeyle, en azından öğrenim hayatından başlayıp öldüğü tarihe kadarki yaşamını, faaliyetlerini, ilişkilerini ve düşünce dünyasını göz ardı ederek onun hakkında yapılacak değerlendirmelerin bir *Ali Şükrü Bey Portresi* çizmekten malul olacağı açıktır. Öte yandan bu konuda yapılabilecek çalışmalara engel teşkil etmese de Ali Şükrü Bey’in muhalif olmasından kaynaklanan bazı endişeler nedeniyle, konu hakkında çalışmak isteyenlerde olumsuz bir motivasyona neden olduğu da söylenebilir. Nitekim konu hakkında bugüne kadar yalnızca iki adet yüksek lisans tezi yapılmış olması, söz konusu endişeyi haklı kılar niteliktedir. Ali Şükrü Bey hakkında İsmail Hacıfettahoğlu, Kadir Mısıroğlu, Murat Yüksel, Ahmet Kekeç gibi araştırmacılar tarafından değişik adlarla kitaplar yayımlanmıştır. Ahmet Demirel’in *Ali Şükrü Bey’in Tan Gazetesi* adlı akademik çalışması ise adından da anlaşılacağı üzere doğrudan Tan gazetesindeki yazılarla ilgilidir.

Bu çalışmalara, Trabzon Büyükşehir Belediyesi tarafından yayımlanan ve aşağıda tanıttığımız değerlendirmeye çalışacağımız yeni bir akademik çalışma eklenmiştir. “*Ali Şükrü Bey: Hürriyet Uğruna 39 Yıl*” adıyla yayımlanan çalışma, Karadeniz Teknik Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim Üyelerinden Prof. Dr. Necmettin Alkan ve Doç. Dr. Uğur Üçüncü’nün koordinatörlüğünde hazırlanmıştır. *Giriş* ve *Sonuç* dışında altı bölümden oluşan kitap, Necmettin Alkan, Uğur Üçüncü, Muzaffer Başkaya, Murat Yılmaz ve Sonay Üçüncü tarafından yazılan makalelerden (bölümlerden) müteşekkildir.

Çalışmada ilk dikkati çeken şey kitaba verilen *Ali Şükrü Bey: Hürriyet Uğruna 39 Yıl* adıdır. Bu ad, sanki Ali Şükrü Bey’in 39 yıllık bir siyasi mücadele adamı olduğu izlenimi vermektedir. Oysa o, 27 Mart 1923’te öldürüldüğünde 39 yaşındadır. Bu nedenle onun hürriyet mücadelesine başladığı varsayılabilir en erken tarih, Bahriye Erkan-ı Harbiye Mülazımı olarak fiilen göreve başladığı 26 Şubat 1904 olarak kabul edilebilir. Zira bir insanın doğduğu andan itibaren hürriyet mücadelesi vermesi düşünülemez.

Necmettin Alkan ve Uğur Üçüncü tarafından kaleme alınan *Giriş*’te, böyle bir çalışmaya neden ihtiyaç duyulduğu üzerinde durulmuştur. Tarihte bazı şahsiyetlerin çeşitli nedenlerle hak ettikleri gerçek kıymeti ve yeri bulamayabildiklerinden söz edilerek kısa biyografisi verilen Ali Şükrü Bey’in de bunlardan biri olduğu vurgulanmıştır. Konuya dair durum tespiti yapıldıktan sonra, Ali Şükrü Bey’in ölümünün “zanlı”sı olan Topal Osman Ağa hakkında yazılmış çalışmalarla Ali Şükrü Bey hakkında yapılan çalışmaların mukayese edilmesi, daha çalışmanın girişinde Ali Şükrü Bey-Topal Osman Ağa yarıştırmasının yapılacağı izlenimi doğurmaktadır. Başka bir ifadeyle bu değerlendir-

me, akademik anlayışın temelini oluşturması gereken nicelik-nitelik anlayışından uzak bir yaklaşımın ipuçlarını vermektedir. Öte yandan yine aynı bölümde Ali Şükrü Bey'in faaliyetlerinden söz edilirken “*Milli Mücadele’ye başından itibaren dahil olmuş, kongrelere katılmıştır*” ifadesinden de sanki onun Erzurum ve Sivas kongreleri gibi Milli Mücadele’nin temel prensiplerinin belirlendiği kongrelere katıldığı izlenimi doğmaktadır. Halbuki Ali Şükrü Bey, Erzurum Kongresi’ne katılacak delegelerin seçilip Erzurum’a bildirilmesinden sonra, kendisini Of kazasından ikinci bir delege olarak seçtirmek istemiş, ancak bu çabası Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Of şubesinin girişimiyle engellendiği için Erzurum Kongresi’ne katılamamış, Sivas Kongresi’ne ise zaten katılmamıştır. Öte yandan Ali Şükrü Bey hakkında yazılan kitaplar zikredilmiş olmakla birlikte, burada *Milli Mücadele’de Trabzon’da Muhalefet* adlı bir doktora tezi yazan ve içinde Ali Şükrü Bey’in de olduğu Trabzon muhalefeti yaklaşık 100 sayfada değerlendiren ve bir bölümünü de “*Ali Şükrü Bey Muhalefeti*” başlığına ayıran çalışmadan bahsedilmemesi de bir eksiklik olarak görülmelidir.

Murat Yılmaz tarafından yazılan *Ali Şükrü Bey’in Hayatı* başlıklı ilk bölüm; Çocukluğu ve Tahsil Hayatı, Osmanlı Donanmasındaki Görevi ve Faaliyetleri, Mütareke Döneminde Yabancı İşgaline Karşı Faaliyetleri, İlk Mebusluğu ve Siyasi Faaliyetleri, Milli Mücadele’ye Katılması ve TBMM’deki Mebusluğu, Öldürülmesi ve Trabzon’da Defnedilmesi alt başlıklardan oluşmaktadır. Yazar bu bölümde, başta TBMM Zabıt Cerideleri olmak üzere hatıratlar ve diğer telif eserlerden yararlanarak Ali Şükrü Bey’in yaşamını ortaya koymuştur. Bu bölümün belki de en önemli eksiklerinden biri, Ali Şükrü Bey’in Erzurum Kongresi’ne Trabzon’un Of ilçesinden delege seçilme girişimine değinilmemiş olmasıdır. Zira bu çaba, onun dönemin Trabzon’uyla ilişkisinin düzeyini ortaya koyduğu gibi, daha sonra meydana gelen ve Ali Şükrü Bey’in Trabzon’daki safını belirlemeye ışık tutacak bir gelişmedir. Bu bölümde her ne kadar bütüncül bir Ali Şükrü Bey biyografisi ortaya koyulmaya çalışılmış olsa da konu hakkında daha önce yapılmış çalışmalardan çok da farklı bir şey, yeni bir söz söylenememiştir. Örneğin İsmail Hacıfettahoğlu’nun kaleme aldığı kitapta Ali Şükrü Bey’in askerlik hayatı, Murat Yılmaz’ın metninden daha kapsamlı ve ayrıntılı veriler içermektedir.

Necmettin Alkan tarafından yazılan *Ali Şükrü Bey’in Öldürülmesi ve İlgili Tartışmalar* başlıklı ikinci bölüm; Nasıl Öldürüldü, Osman Ağa’nın Suçlanması ve Hakkındaki Kanıtlar, Zanlı Topal Osman Ağa’nın Tutuklanması ve Öldürülmesi, Ali Şükrü Bey’in Ölümüyle İlgili Görüşler, Olayla Alakalı Sorular ve Cevapları altbaşlıklarından oluşmaktadır. Yazar bu bölümde Ali Şükrü Bey’in ölümünü ele alarak TBMM Zabıtlarına geçen kayıtlar başta olmak üzere bu konuda yazılmış kitap ve hatıratları değerlendirmiştir. Eldeki verilerden hareket ederek ölüm olayını “Suçlu Topal Osman’dır”, “Osman Ağa Şüphelidir” ve “Katil İsmail Hakkı Bey’dir” bu üç başlıkta irdelemiştir. Her üç yaklaşıma dair çok sayıda soru üreten, ancak bunların cevabını vermeyen yazar,

olay hakkında kesin bir sonuca ulaşamamıştır. Bununla birlikte yazar, vakianın meydana geldiği zaman ve zemin üzerinden hareket ederek olayın siyasi bir cinayet niteliği taşıdığını, cinayetin “kritik bir döneme giren Türkiye’de iç siyasetin yeniden düzenlenebilmesi için TBMM’deki muhaliflerin sindirilmesi ve tefsiye edilmesi gerektiği” anlayışının ürünü olduğunu ifade etmiştir. Bütün bu sürecin finalinin “29 Ekim’de Cumhuriyet’in ilanı” olduğunu ifade eden yazarın, açıkça belirtmemiş olmakla birlikte, bu tespitiyle Ali Şükrü Bey’in “Cumhuriyet’in ilanına karşı” olduğunu vurgulamak istediği aşikardır. “İşte bütün bunlar, önce Ali Şükrü Bey’in ardından TBMM’deki İkinci Gurup’un tasfiye edilmesinin neticesinde cereyan etmiştir” ifadesiyle de şayet Ali Şükrü Bey öldürülmemiş olsaydı TBMM’de Cumhuriyet’in ilanının mümkün olamayacağı gibi bir görüş ortaya koymaktadır. Tarih metodolojisi, akademik bir metinde bu tür varsayımsal çıkarımlar yapmaya izin vermez. Zira 1923 Mart’ı ile 1923 Ekim’i arasında meydana gelen siyasi gelişmeler dikkate alınmadan bu tür çıkarımlar yapmak, yazarı anakronizm tuzağına düşürebilir. Nitekim TBMM’de Lozan tartışmalarının yaşandığı Mart 1923’te, Lozan görüşmeleri kesintiye uğradığı için İngiltere ile Türkiye arasında yeni bir savaş ihtimali gündeme gelmiştir. Ali Şükrü Bey’in ölümünün bu ortamla ilişkilendirilmesinin ardından TBMM seçimlerinin yenilenmesi kararı alınmış, çok kısa bir süre sonra ise Lozan görüşmeleri yeniden başlayarak 24 Temmuz 1923’te taraflar arasında antlaşma imzalanmıştır. Başka bir ifadeyle, Ali Şükrü Bey’in ölümünün üzerinden çok kısa bir süre geçmesine rağmen Kurtuluş Savaşı’nın silahlı mücadelesini başarıyla tamamlayan Türkiye, Nisan-Temmuz 1923 tarihleri arasında tamamlanan Lozan görüşmelerinin antlaşmayla sonuçlanmasıyla siyasi belirsizlikten kurtulmuş ve uluslararası arenadaki yerini almıştır. Kısa bir sürede meydana gelen bu gelişmeleri yok sayarak şayet Ali Şükrü Bey öldürülüp muhalefet susturulmasaydı cumhuriyet ilan edilemezdi gibi bir değerlendirme yapmak akademik tutarlılıkla bağdaşmaz gözükmektedir.

Sonay Üçüncü tarafından yazılan *Ali Şükrü Bey’in Siyasi, İktisadi ve Sosyal Fikirleri* başlıklı üçüncü bölüm; Siyasi Görüşleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hakkındaki Düşünceleri, Hükümete Dair Fikirleri, Dış Siyaset Hakkındaki Görüşleri, İtilaf Devletleri, Afganistan’a Yaklaşımı, Lozan Barış Konferansı Hakkındaki Eleştirileri, Musul Sorunu, Boğazlar Meselesi, Adalar Sorunu, Azınlıklar Sorunu, Lozan Konferansı’nın Kesilmesi, Ermeni meselesi, Pontus Meselesi, Trabzon Meselesi Hakkındaki Düşünceleri, Ordu ve Askerliğe Dair Görüşleri, Milli Mücadele, Göre Sosyal Hayat, Eğitim ve Kültür Hakkındaki Fikirleri, Ali Şükrü Bey’e Göre Hukuk, İktisat Hakkındaki Görüşleri altbaşlıklarından oluşmaktadır. Kitabın en kapsamlı bölümü olan bu makalede yazar, Ali Şükrü Bey’in TBMM’de yaptığı konuşmaları esas alarak gerekli değerlendirmelerde bulunmuştur. Ali Şükrü Bey’in TBMM Zabıtlarına

yansıyan görüşlerinden hareketle kaleme alınan metinde, açılan alt başlıklarla konunun daha iyi anlaşılmasına çalışılmıştır.

Uğur Üçüncü tarafından yazılan *Ali Şükrü Bey'in Meclis Faaliyetleri* başlıklı dördüncü bölüm; Meclis-i Mebusan'a Seçilmesi ve Meclisteki Faaliyetleri, Mecliste Verdiği Takrirleri, Açık ve Gizli Görüşmelerde Kullandığı Oylar, Mebusan Meclisi'nin Basılması ve Ali Şükrü Bey'in Tavrı, TBMM'de Yaptığı Görevler, Kullandığı İzinler, Verdiği Takrirleri ve Kanun Teklifleri, Sual Takrirleri, İstizah Takrirleri, Kanun Teklifleri, Değişiklik Takrirleri, Diğer Takrirleri, Ali Şükrü Bey ve TBMM'deki Muhalefeti, Oylamalardaki Tavrı altbaşlıklarından oluşmaktadır. Bu bölümde yazar, Ali Şükrü Bey'in kısa bir süre görev yaptığı Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı ile I. TBMM'deki çalışmalarını değerlendirmiştir. Bu bölümden, Ali Şükrü Bey'in hem Meclis-i Mebusan'ın, ama özellikle de TBMM'nin en aktif üyelerinden biri olduğu, yaptığı tekliflerden, verdiği soru önergelerinden hareketle ortaya konulmuştur. Yaklaşık üç yıllık sürede verdiği kanun teklifleri ve yaptığı konuşmaların çeşitliliği dikkate alındığında, onun hukuktan iktisada, ulaşımdan askeri konulara kadar oldukça geniş bir alanda entelektüel birikime sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Muzaffer Başkaya tarafından yazılan *Ali Şükrü Bey'in Yazarlığı, Yayıncılığı ve Yayınları* başlıklı beşinci bölüm; Kitap Yayıncılığı, Dergi Yayıncılığı: (Donanma Mecmuası, İdman Mecmuası, Gündoğuşu Mecmuası), Gazete Yayıncılığı: (Tan Gazetesi), Ali Şükrü Bey'in Diğer Yazılarından Örnekler altbaşlıklarından oluşmaktadır. Ali Şükrü Bey'in yetişmesinde, Bahriye Mektebi'nde iyi bir eğitim almasının yanı sıra genç yaşta yayın hayatına girmesinin de ciddi etkisi olduğu görülmektedir. Onu, görev yaptığı her iki mecliste de hem özgüveni yüksek, hem de geniş bir entelektüel yelpazeye sahip biri yapan sürecin geri planında, genç yaşından itibaren dergi yayıncılığına girmesinin önemli katkısı olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle Abdullah Cevdet, Mehmet Rauf, Halit Fahri, Mithat Cemal, Cenap Şahabettin, Ömer Seyfettin gibi Türk edebiyat ve düşünce hayatının önde gelen kalemleriyle Donanma Mecmuası'nda birlikte yazıları yayımlanması, onun birikimine işaret etmektedir. Kuşkusuz Ali Şükrü Bey'in asıl birikimi, 19 Ocak 1923'ten itibaren Ankara'da yayımlamaya başladığı Tan gazetesindeki yazılarında açıkça görülmektedir. Ali Şükrü Bey'in, Lozan görüşmelerinden Ermeni ve Kürt meselesine kadar değişik konularda başmakaleler yazdığı Tan gazetesi, aynı zamanda İkinci Gurup'un sözcülüğünü yapmakta ve bu guruba mensup milletvekillerinin yazılarına da yer vermektedir.

Uğur Üçüncü tarafından yazılan *Ali Şükrü Bey'in İttihatçılığı ve İttihatçılarla İlişkisi* başlıklı altıncı bölüm; Ali Şükrü Bey ve İttihatçılık, Trabzon İttihatçılarıyla Münasebetleri, Trabzon İttihatçılarından Ali Şükrü Bey'e Maddi Destek, Enver Paşa ile İlişkisi, Öldürülmesine Trabzon'daki İttihatçıların Tepkisi altbaşlıklarından oluşmaktadır. Yazar, Ali Şükrü Bey'in

İttihat ve Terakki Partisi ile ilişkisinin olduğunu, Donanma-yı Muavenet-i Milliye Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer alarak bu cemiyet tarafından Osmanlı Donanmasının modernizasyonu için Almanya, Romanya ve İngiltere gibi ülkelere gönderilmiş olması, II. Meşrutiyet'i ortadan kaldırmak üzere başlatılan 31 Mart ayaklanmasını bastırmak üzere İttihatçılar tarafından teşkil edilen Harekât Ordusu'nda görev alması, İttihatçıların kurduğu Karakol Cemiyeti adlı gizli örgüte üye olması, TBMM'de Enverci İttihatçıların çoğunlukta olduğu II. Gurup'un en ateşli savunucusu ve sözcüsü olması, Sakarya Savaşı sırasında Türkiye dışında bulunan Enver Paşa'yı Anadolu'ya getirmek ve Mustafa Kemal Paşa'nın yerine geçirmek için Enver Paşa ile gizlice yazışarak planlar yapan Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurucu üyelerinden İskele Kahyası Yahya ile olan yakın ilişkisi üzerindeki değerlendirmeleri sonunda Ali Şükrü Bey'in İttihatçı olduğu tespitini yapmıştır.

Kitabın yayımlanmasından sonra belli çevrelerce kitaba yönelik en ağır eleştiri Üçüncü'nün kaleme aldığı bu bölüm üzerine olmuştur. Zira yazımın girişinde de belirtildiği üzere Ali Şükrü Bey, cinayete kurban gittiği tarihten günümüze kadar kendilerini “*sistem muhalifi*” olarak gören belli kesimlerin siyasal simge olarak bayraklaştırdıkları bir isim olagelmiştir. Dolayısıyla bu kesimlerin asıl amacı Ali Şükrü Bey'in “*muhalif*” kimliğini ve davranışlarını anlamaya çalışmaktan çok, onu kendi muhalif kimliklerinin meşrulaştırılma aracı olarak görmeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlayış nedeniyle de Üçüncü'nün makalesinde dayanaklarıyla ortaya koyduğu Ali Şükrü Bey'in İttihatçı olmasından duydukları rahatsızlığı yüksek sesle ifade etme gereği duymuşlardır. Bu anlayışın temel sorunu, tarihsel bir süreçte dönemin siyasetine damgasını vurmuş olan bir siyasal hareketin bütün mensuplarının topluca mahkum edilmesi yaklaşımından kaynaklanmaktadır. Halbuki bu yaklaşımın ne sosyoloji, ne de psikoloji bilimi ile izah edilebilecek bir yanı olmadığı gibi tarihsel olaylarla da doğrulanabilecek bir tarafı yoktur. Şayet böyle olsaydı, İstiklal Marşı Şairi Mehmet Akif'in, bırakınız İttihat ve Terakki'ye mensup olmasını, Teşkilat-ı Mahsusa üyesi olarak Irak coğrafyasında İngiliz propagandasına karşı Araçları, Osmanlı Devleti'nin yanında tutmak için mücadele etmesi nasıl izah edilebilir? Ya da İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi olan Doğu Cephesi Komutanı Kazım Karabekir Paşa'nın, Milli Mücadele döneminde Mustafa Kemal Paşa'nın en yakın arkadaşlarından biri iken Cumhuriyet'in ilanından sonra Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı kurarak onun en önemli muhalifi konumuna geçmesi nasıl anlamlandırılabilir? Başka bir ifadeyle Ali Şükrü Bey'in İttihat ve Terakki ile ilişkisinin bulunması, onun Milli Mücadele'nin en aktif şahsiyetlerinden biri, I. TBMM'de hak ve adaletin ateşli savunucusu olmasına engel midir? Bilinmelidir ki tarih yazıcılığının en önemli kuralı, olayları zaman ve zemininden koparmadan değerlendirmek, toptancı yaklaşımlardan kaçınmaktır.

*Ali Şükrü Bey: Hürriyet Uğruna 39 Yıl* adlı kitap, yukarıda tanıtılıp değerlendirilmeye çalışılan altı bölümden sonra Sonuç, Ali Şükrü Bey Kronolojisi, Ali Şükrü Bey Hakkında Yapılan Çalışmalar, Kaynakça, Ekler ve Dizinle sona ermektedir.

Trabzon Büyükşehir Belediyesi tarafından yayımlanan kitabın “kitabiyat” bakımından da kimi eksik veya hataları olduğu belirtilmelidir. İlk olarak kitabın dış kapağında Necmettin Alkan/Uğur Üçüncü isimlerinin yazılmış olması, bu çalışmanın adı geçen iki şahıs tarafından yazıldığını göstermektedir. Ancak iç kapağa bakıldığında bu iki kişinin kitabın yazarları değil, hazırlayanları olduğu yazılıdır. Jenerik sayfasına bakıldığında ise yine aynı isimlerin Editörler olarak kaydedildiği görülmektedir. Halbuki *İçindekiler*’e bakıldığında kitabın Murat Yılmaz, Necmettin Alkan, Sonay Üçüncü, Muzaffer Başkaya ve Uğur Üçüncü’nün makalelerinden oluştuğu görülmektedir. Buradan, söz konusu kitabın, beş yazar tarafından yazılmış makalelerden oluşan bir çalışma olduğu, editörlük görevini Necmettin Alkan ve Uğur Üçüncü’nün yaptığı ve yine bu iki kişi tarafından yayına hazırlandığı anlaşılmaktadır. Bu farklı yazılışlar, kitabiyat ilmi açısından tenkide muhtaç bir durum ortaya koymaktadır. Yine kitabın başlangıç kısmında hazırlayanların biyografisine yer verilerek okuyucunun bunlar hakkında bilgi sahibi olması sağlanmaya çalışılırken, içinde makaleleri/bölümleri olan diğer yazarlar hakkında hiçbir bilgiye yer verilmemesi izaha muhtaçtır. En azından diğer yazarların durumu, kendi makalelerinin başladığı ilk sayfanın altına düşülecek dipnotla belirtilebilirdi.

Öte yandan, kitabın kaynakçası oluşturulurken de gereken özen ve dikkatin gösterilmediği anlaşılmaktadır. Zira kimi makalelerde atıf yapılan bazı eserlerin kaynakçada yer bulamaması, bu özensizliğin göstergesi sayılabilir. Diğer bir husus ise konuya dair literatür taramasının da yetersizliğidir. Örneğin Trabzon çalışanların ilk aklına gelebilecek isimlerinden biri olan ve çok sayıda eseri bulunan Hüseyin Albayrak’ın *Trabzon Meşhurları Ansiklopedisi*’nde üç sayfa yer verdiği Ali Şükrü Bey maddesinin gözden kaçırılmış olması, dikkatimizden kaçmamıştır. Bu duruma örnek teşkil edecek diğer bir eser de Fahrettin Kırzioğlu’nun hazırladığı *Bütünüyle Erzurum Kongresi* adlı çalışmadır. Zira burada Ali Şükrü Bey’in Erzurum Kongresi’ne Of delegesi olarak katılmak amacıyla aldığı vesikanın geçersiz olduğuna dair Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Of şubesinden çekilen telgraf yer almaktadır. Kullanılmamış olan bir diğer dönem kaynağı ise olayın yaşandığı tarihte TBMM’de Mübeyyiz olarak görev yapmış olan Hıfzı Veldet Velidedeoğlu’nun anılarıdır. Özellikle Ali Şükrü Bey’in öldürülmesi bahsinde dönem tanıklarından Mahir İz’in anılarına sık sık atıf yapılmasına rağmen Hıfzı Veldet’in tanıklığına başvurulmamış olması, bu durumun seçkin bir tavrın mı yoksa literatür tarama eksikliğinin mi sonucu olduğu konusunda tereddüde neden olmaktadır. Dikkat çeken bir diğer husus ise literatür taramasında tespit edilen Ali Şükrü Bey hakkında yapılmış çalışmalardan bazılarında, kitabın hiçbir yerinde atıf almamış

olmasıdır. Halbuki bunlardan Cumhuriyet Odabaşıoğlu'nun *Ali Şükrü Bey'in Erzurum Kongresi'ne Of Temsilcisi Seçilmesi* adlı bildirisi, Ali Şükrü Bey'in Erzurum Kongresi öncesi Trabzon'una ve burada Ali Şükrü Bey'in rolü ve yerine dair önemli veri sunmaktadır. Özellikle Ali Şükrü Bey'in ölümüyle ilgili olarak mutlak anlamda görülüp değerlendirilmesi gereken belgelerden biri de Karadeniz gazetesinde yayımlanmış bir haberdir. Zira "*Tarihin Karanlık Bir Sırrı Açıklandı: Trabzon Mebusu Merhum Ali Şükrü Bey'in Oğlu 'Babamı Osman Ağa Öldürmedi' Diyor*" başlıklı yazı, Ali Şükrü Bey'in oğlu Nuha Doruker'in Giresun'a gelip Osman Ağa'nın oğlu İsmail Feridun ile buluşarak Osman Ağa'nın Giresun Kalesi'ndeki mezarını birlikte ziyaret edip dua okumalarından söz etmektedir. Yazıda, bu ziyaret sırasında bir demeç veren Nuha Doruker'in, babasının Osman Ağa ile ilişkisi ve öldürülmesine dair açıklamalarına yer verilmiştir.

Sonuç olarak, Cumhuriyet dönemi tarihine dair tartışmaların siyasal simgesi konumuna taşınan Ali Şükrü Bey hakkında kaleme alınmış bu çalışma, yukarıda değinilen eleştiri ve eksiklerine rağmen bir akademik çalışma olarak tarihteki yerini almıştır. Akademik çalışmalarda eleştirisinin uyarıcı ve geliştirici bir rolü olduğu gerçeğinden hareketle çalışmanın yeni baskılarında eksiklerinin giderileceği kuşkusuzdur.